

ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОБЛЕНИХ ДОКУМЕНТІВ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ

У статті розглядається правова норма щодо використання підроблених документів на державному кордоні. Під час перетинання державного кордону особи використовують не лише підроблені документи, а й печатки, штампи. Такі дії спрямовані на незаконне отримання дозволу на перетинання державного кордону України, що своєю чергою може породжувати й інші кримінальні правопорушення проти держави та нести певну загрозу для національної безпеки та суспільства.

Метою статті є аналіз теоретико-правових положень кримінально-правової норми та шляхів документування використання підроблених документів, печаток, штампів під час перетинання державного кордону України для подальшого удосконалення законодавства у цій сфері.

У статті акцентується, що перетинання кордону з використанням підроблених документів є кримінально караним діянням, яке виокремлено в самостійний склад кримінального правопорушення, передбаченого частиною 4 статті 358 Кримінального кодексу України. Таке діяння може бути вчинене одним із двох способів: пред'явлення або подання документа.

Звертається увага на нормативні акти, що врегульовують питання перетинання державного кордону.

Робиться висновок, що виявлення фактів підроблених документів, печаток, штампів, які використовуються особами під час перетинання державного кордону України, залежить винятково від ефективної оперативно-службової діяльності військовослужбовців прикордонного контролю Державної прикордонної служби України. Зокрема, швидке документування виявленого правопорушення, правильна його кваліфікація сприятиме притягненню осіб до відповідальності за вчинений злочин, що своєю чергою впливатиме на зменшення кількості вчинення правопорушень на державному кордоні загалом, а також протидіяти розвитку каналів контрабанди, торгівлі людьми зокрема.

Зазначена тема потребує більш детального дослідження цього кримінального правопорушення, окреслення його криміналістичних та кримінологічних проблем, вивчення співвідношення злочину з іншими деліктами, передбаченими кримінальним законодавством України, та удосконалення норм чинного законодавства у цій сфері.

Ключові слова: документ, штамп, підроблення, використання, Державна прикордонна служба.

The article is about the legal norm on the use of forged documents at the state border. When crossing the state border, persons use not only forged documents, but also seals and stamps. Such actions are aimed at illegally obtaining permission to cross the state border of Ukraine, which in turn may give rise to other criminal offenses against the state and pose a threat to national security and society.

The purpose of the article is to analyze the theoretical and legal provisions of criminal law and ways to document the use of forged documents, seals, stamps when crossing the state border of Ukraine to further improve legislation in this area.

The article emphasizes that crossing the border with the use of forged documents is a criminal offense, which is separated into an independent criminal offense under Part 4 of Article 358 of the Criminal Code of Ukraine. This can be done in one of two ways: presenting and providing a document.

Attention is drawn to the regulations governing the crossing of the state border.

It is concluded that the detection of forged documents, seals, stamps used by persons crossing the state border of Ukraine depends solely on the effective operational and service activities of border guards of the State Border Guard Service of Ukraine. In particular, quick documentation of the detected offense, its correct qualification will help bring people to justice for the crime, which in turn will reduce the number of offenses at the state border in general, as well as counteract the development of smuggling, human trafficking in particular.

This topic requires a more detailed study of this criminal offense, outlining its forensic and criminological problems, studying the relationship of the crime with other offenses under the criminal law of Ukraine, and improving the current legislation in this area.

Key words: *document, stamp, forgery, using, State Border Guard Service of Ukraine.*

Вступ. Кримінальні правопорушення проти достовірності документів несуть неабияку загрозу для суспільства. Контроль за переміщенням осіб, транспортних засобів через державний контроль є чи найважливішою функцією Державної прикордонної служби України (далі – ДПС України) саме задля уникнення будь-яких проявів терористичних актів, розвідувально-підривної діяльності іноземних структур та безпосереднього забезпечення прав громадян України.

Використання підроблених документів, печаток, штампів під час перетинання кордону дає можливість вчиняти зазначені вище дії або інші правопорушення не лише на території України, а й сусідніх держав, що створює певну загрозу національній безпеці.

Метою статті є аналіз теоретико-правових положень кримінально-правової норми та шляхів документування використання підроблених документів, печаток, штампів під час перетинання державного кордону України для подальшого удосконалення законодавства у цій сфері.

Результати дослідження. Використання підроблених документів, печаток, штампів (ч. 4 ст. 358 Кримінального кодексу України (далі – КК України)) є розповсюдженим кримінальним правопорушенням на державному кордоні України.

Деякі питання щодо специфічних ознак предмета злочину, передбаченого ст. 358 КК України, особливостей кваліфікації дій винного, відмежування злочину від суміжних посягань розглядалися такими українськими вченими, як О.В. Андрушко, М.О. Бортовий, Ю.П. Дзюба, О.О. Дудоров, Н.М. Парасюк, Н.О. Тимошенко, С.С. Тучков та інші, а також російськими вченими, такими як Л.А. Букалеров, А.В. Горяїнов, О.І. Калешина, Т.Ю. Орешкіна, Ю.І. Скуратов, В.М. Лебедєвим та інші.

Проблемні питання щодо використання підроблених документів на державному кордоні (під час його перетинання) не були самостійним предметом дисертаційних досліджень в Україні з моменту прийняття нового КК України. На цьому зауважував свого часу й Ю.Б. Курилюк: «не існує спеціальних наукових досліджень кримінально-правової характеристики використання завідомо підробленого документа під час перетинання державного кордону України, багато положень опублікованих наукових та учбових праць з цієї проблематики мають локальний характер й засновані на нормах нині не чинних законодавчих норм (декриміналізованої ст. 331 КК України), не чинного Закону України «Про Прикордонні війська України» тощо) чи без урахування наданих ДПС України повноважень» [1, с. 124].

Як відомо з практики, незаконне перетинання державного кордону України здійснюється різними способами, зокрема: без установлених документів; за підробленими документами; за документами інших осіб; за документами, які містять недостовірні відомості про особу; без будь-яких документів; з відповідними документами, але без дозволу ДПС України [2].

Найпоширенішим способом у пунктах пропуску через державний кордон є перетинання кордону з використанням підроблених документів. Таке діяння виокремлене в самостійний склад кримінального правопорушення і передбачено у ч. 4 ст. 358 КК України [3] та може бути вчинене одним із двох способів: пред'явлення та подання документа.

Під час пред'явлення документа суб'єкт, видаючи підробку за справжній документ, знайомить з його змістом інших осіб, при цьому підроблений документ залишається у володінні особи, яка його надала.

Подання документа також передбачає, що певне коло осіб ознайомлюється зі змістом підробленого документа, але підробка не залишається в особи, яка надала документ, а передається уповноваженим особам для посвідчення тих чи інших фактів.

Законодавство України визначає, що підробленими вважаються не тільки повністю сфальсифіковані документи (повна підробка), але й справжні документи, в які внесені будь-які зміни, що спотворюють їх зміст (часткова підробка).

В останньому разі (так звана переробка) перекручення істини відбувається шляхом внесення у документ неправдивих відомостей, таких як виправлення, внесення фіктивних записів, знищення частини тексту, витравлення, підчистка, змивання, підроблення підпису, переклеювання фотографії, проставлення на документі відбитка підробленої печатки тощо.

Поняттям підроблення документа охоплюється і внесення неправдивих відомостей у вже підроблений документ. Наприклад, особа, придбавши підроблене посвідчення водія чи паспорт, вклеює у нього свою фотографію.

Якщо особа підробляє відбиток штампу або печатки, її дії слід вважати підробленням документа, оскільки вказаний відбиток є необхідним реквізитом документа [4, с. 853–854]. Поширеним є практика проставлення в паспортні документи дата-штампів ДПС України для легалізації в'їзду в Україну під час незаконного перетинання державного кордону.

З судової практики: ОСОБА_1 отримав від невстановленої особи власний паспорт громадянина Грузії, в якому знаходилися підроблені відбитки штампів про перетин державного кордону України, оскільки вказані відбитки є необхідним реквізитом документа.

30.05.2014 року ОСОБА_1, маючи пряий умисел на використання завідомо підробленого документу, який надає право або звільняє від обов'язків, реалізуючи свої злочинні наміри під час проходження паспортного контролю в терміналі «Д» ДП «МА «Бориспіль», для посвідчення своєї особи та підтвердження факту перетину державного кордону України пред'явив підроблений документ, але був зупинений працівником ОКПП «Київ» ДПС України у зв'язку з виявленням факту невідповідності формі відміток встановленого зразка, які проставляються працівниками ДПС України.

Згідно із висновком експерта Головного експертно-криміналістичного центру ДПС України відбитки штампів у вигляді відміток про перетинання державного кордону України в пункті пропуску через державний кордон «Могилів-Подільський», що проставлено в паспорті на ім'я ОСОБА_1, не відповідають за формою, яка затверджена наказом Адміністрації ДПС України.

Крім цього, встановлено, що в базі даних ПТК АПК «Гарт-1/П», підсистеми «Ризик» відсутні дані щодо перетину державного кордону України ОСОБА_1.

Таким чином, ОСОБА_1 вчинив умисні дії, які виразились у використанні завідомо підробленого документа (паспорта з наявними підробленими дата-штампами перетину державного кордону України), що кваліфіковані органом досудового слідства за ч. 4 ст. 358 КК України.

7 травня 2018 року за вироком Бориспільського міськрайонного суду Київської області у судовому провадженні № 1-кп/359/398/2018 (справа № 359/4912/18) ОСОБА_1 визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК України, та призначено покарання у виді штрафу в розмірі 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 850 (вісімсот п'ятдесят) грн. 00 коп.

Відмітки Державної прикордонної служби України, наявні в паспорті на ім'я ОСОБА_1 у пункті пропуску через державний кордон «Могилів-Подільський», анульовано [5].

Узагальнюючи теорію і практику, Л.В. Дорош вважає підробленням: а) повне виготовлення фальшивого документа, схожого на справжній; б) внесення у справжній з погляду форми документ неправдивих відомостей; в) зміну змісту або характеру документа шляхом механічних маніпуляцій; г) підроблення відбитків штампа, печатки як необхідного реквізиту документа [6, с. 1055].

У юридичній літературі наявні різноманітні підходи до розуміння визначення «підроблення документа» [6, с. 1055; 7, с. 359; 8, с. 305]. За своїм змістом їх об'єднує внесення в справжній документ неправдивих відомостей, печаток (штампів), що охоплює собою внесення змін до тексту такого документа, а тому погляди науковців, по суті, є схожими.

Як вже зазначалося, відповідальність за використання завідомо підробленого документа передбачена ч. 4 ст. 358 КК України. З об'єктивного боку, використання полягає у наданні підробленого документа підприємствам, установам або організаціям незалежно від форми власності (документ передається уповноваженим особам) або пред'явленні їх (для ознайомлення з його змістом, але сам підроблений документ залишається у володінні винного, наприклад, пред'являється підроблений паспорт для перетинання державного кордону України [9], надається підроблений дозвіл на вивіз дитини за кордон [10; 11] тощо).

Під ознаки цього правопорушення підпадає також використання справжнього, але чужого документа (наприклад, пред'явлення паспорта громадянина, що належить іншій особі [12]).

Слово «документ» (лат. “documentum”) означає свідчення, повчальний приклад, спосіб доказу. В умовах сучасності в науці сформувалися специфічні та різноманітні підходи до розуміння його сутності, а тому відсутнє загальноприйняте визначення цього терміну.

Не будемо вдаватися до тлумачення слова «документ», а обмежимося його визначенням у нормативних актах України. Так, «документом» є «матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі» (п. 1 ч. 1 с. 1 Закону України «Про інформацію») [13]. Аналогічне визначення міститься у ДСТУ 2732:2004, а саме: «інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі» [14].

Крім цього, варто зауважити, що законодавством України визначено й поняття «офіційного документа». Так, у примітці до ст. 358 КК України йдеться: «документи, що містять зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи-докази у правозастосовчій діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити» [3].

Таким чином, задля уникнення непорозумінь в застосуванні цієї статті КК України, законодавець надав широке тлумачення поняття.

Офіційними є також штампи і печатки, які належним чином виготовлені, видані як органами державної влади, органами самоврядування, так і підприємствами, установами чи організаціями, незалежно від форми власності, організаційно-правової форми діяльності та відомчої приналежності останніх, у межах наданої їм законом компетенції мають відповідні реквізити і перебувають в обігу.

Зауважимо, що для кваліфікації не має значення форма документа: оригінал чи копія, якщо вона має таке ж доказове значення, як оригінал [15, с. 751–752], наприклад: нотаріально посвідчена копія довідки, дублікат договору.

Перетинання особами державного кордону здійснюється за певними правилами. Так, відповідно до Закону України «Про прикордонний контроль» це можливо лише за умови проходження прикордонного контролю та з дозволу уповноважених службових осіб ДПС України (ч. 1 ст. 6).

Початком здійснення прикордонного контролю особи, транспортного засобу, вантажу є момент подання особою паспорта, інших визначених законодавством документів, для перевірки уповноваженій службовій особі ДПС України (ч. 2 ст. 6).

Пропуск осіб через державний кордон проводиться за дійсними паспортними документами, а в передбачених законодавством України випадках також за іншими документами (ч. 3 ст. 6).

Паспортним документом є виданий уповноваженими державними органами України чи іншої держави або статутними організаціями ООН документ, що підтверджує громадянство, посвідчує особу пред'явника, а також дає право на в'їзд або виїзд з держави і визначений Україною (п. 12 ст. 1).

Крім цього, на кордоні можуть бути витребувані підтверджуючі документи, тобто ті, що засвідчують факт туристичного обслуговування, навчання, стажування, працевлаштування, лікування в Україні, бронювання або оплати житла, харчування в Україні та повернення до держави свого громадянства або постійного місця проживання, або до третьої держави (у разі необхідності – інші документи, що підтверджують мету та умови перебування в Україні) (п. 16 ст. 1) [16].

Щодо інших документів, необхідних для перетинання державного кордону, то існує ряд нормативних актів, які врегульовують це питання. Зокрема: постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України» [17]; постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2010 № 724 «Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України» [18]; постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.1995 № 1074 «Про Правила в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзд з України і транзитного проїзду через її територію» [19]; постанова Кабінету Міністрів України від 4.12.2013 року № 884 «Про затвердження Порядку підтвердження достатнього фінансового забезпечення іноземців та осіб без громадянства для в'їзду в Україну, перебування на території України, транзитного проїзду через територію України і виїзду за її межі та визначення розміру такого забезпечення» [20].

Так, для виїзду з України громадянина України, який не досяг 16-річного віку, в супроводі одного з батьків, або інших осіб, уповноважених одним із батьків, здійснюється за обов'язкової наявності нотаріально посвідченої згоди другого з батьків із зазначенням у ній держави прямування та відповідного часового проміжку перебування у цій державі [18]; іноземці та особи без громадянства можуть здійснити в'їзд до України та виїзд з України не тільки за паспортним документом, а й за наявності відповідної візи [19]; необхідна сума достатніх коштів для проживання на території України (наявність достатнього фінансового забезпечення встановлюється шляхом: візуального огляду наявності в іноземців та осіб без громадянства коштів у національній валюті України або у конвертованій іноземній валюті за курсом Національного банку на день в'їзду в Україну; вивчення документа, в якому зазначено суму коштів та на підставі якого можна отримати кошти в банківських установах України; візуального огляду платіжної картки міжнародних платіжних систем та вивчення виписки з особового банківського рахунка заявника, що підтверджує наявну суму коштів (виписки з банкомата); вивчення документа, що підтверджує бронювання або оплату житла та харчування в Україні; вивчення договору на туристичне обслуговування (ваучер); вивчення гарантійного листа приймаючої сторони, що запросила іноземця або особу без громадянства, про взяття на себе зобов'язань із сплати всіх витрат іноземця або особи без громадянства, пов'язаних з їх перебуванням на території України та виїздом за її межі; перевірки проїзного квитка за повернення до країни громадянської належності або країни постійного проживання, або до третьої країни з фіксованою датою [21]).

Крім цього, відповідно до ч. 2 ст. 9 розділу II Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [22], п. 6 ст. 19 розділу IV Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [23] та на виконання Указу Президента України від 30.08.2017 № 256 «Про посилення контролю за в'їздом в Україну, виїздом з України іноземців та осіб без громадянства, додержання ними правил перебування на території України» [24], з 1 січня 2018 року у пунктах пропуску через кордон (пунктах контролю, КПВВ з ТОТ АРК) здійснюється фіксація біометричних даних іноземців та осіб без громадянства під час прикордонного контролю (фіксація біометричних даних іноземців під час їхнього першого в'їзду в Україну в аеропортах та автомобільних пунктах пропуску здійснюється шляхом сканування відбитків п'яти пальців правої (лівої) руки. У разі пересування іноземців поїздом фіксація біометричних даних проводиться безпосередньо у вагонах поїздом шляхом сканування відбитка вказівного пальця правої (лівої) руки. Надалі ідентифікація іноземців та осіб без громадянства, біометричні дані яких було зафіксовано під час їхнього першого в'їзду в Україну, здійснюється шляхом сканування відбитків від одного до чотирьох пальців правої (лівої) руки).

Повертаючись до теми підроблення документів, варто підкреслити, що визначною обставиною кваліфікації складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК України, є його суб'єктивна сторона, яка характеризується лише прямим умислом та обов'язковою метою використання підробленого документа задля отримання певних прав (у нашому разі метою використання підробленого документа є прагнення людини на отримання від уповноваженої службової особи ДПС України дозволу на перетинання державного кордону України (*прим. авт.*)), тобто в її діях бачається «завідоме» використання такого документа.

Використання завідомо підробленого документа є закінченим з моменту, коли документ пред'явлено або подано особою незалежно від того, чи вдалося їй досягти поставленої мети.

Використання штампів і печаток, які не можна ні пред'явити, ні подати, означає представлення за їх допомогою відбитків на документах, тобто підроблення останніх, і охоплюється ч. ч. 1 або 2 ст. 358 КК України.

Неправомірне використання справжнього документа, який належить іншій особі (наприклад, чужого паспорта або посвідчення водія), хоч і містить елементи обману, але за ч. 4 ст. 358 КК України відповідальності не тягне. Справжній документ, на якому відсутні сліди підроблення, є антиподом підробленого документа, про використання якого йдеться у ч. 4 ст. 358 КК України. Як зауважують науковці, такий стан речей є прогалиною у кримінальному законодавстві, для усунення якої можна було б доповнити аналізовану статтю нормою про відповідальність за незаконне використання чужого офіційного документа з корисливою або іншою особистою метою.

Також кримінальна відповідальність не настає за використанням завідомо підробленого документа, якщо ознайомлення з його змістом відбувається всупереч волі власника такого документа [4, с. 855], наприклад, під час затримання особи, огляду транспортного засобу працівники ДПС України вилучають підроблений паспорт, посвідчення водія, технічний талон транспортного засобу.

Склад злочину відсутній, якщо йтиметься і про неофіційні документи, тобто якісь інші (особисті документи громадян), що надають певні права іншим особам або звільняють їх від обов'язків.

Науковці зауважують, що не є предметом цього злочину документи, які хоч і мають певне юридичне значення, але не надають конкретних прав або не звільняють від обов'язків (наприклад, заявки, запити, характеристики, первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій тощо) [15, с. 757].

Описуючи дії щодо підроблення документів у різних нормах КК України, законодавець використовує терміни: «підроблення», «підробка», «виготовлення підроблених», «фальсифікація», що створює певні незручності у їх застосуванні. Тому ми підтримуємо слухну думку Н.О. Тимошенко, що найбільш вдалим задля дотримання єдності термінології хоча б у межах одного нормативно-правового акта » (в даному випадку – КК України (*уточнення авт.*)) є термін «підроблення». Отже, ми пропонуємо внести зміни до окремих статей КК України, а саме: замінити формулювання «підробка» (ч. 2 та 3 ст. 158, ст. 200 КК України), «фальсифікація» (ст. 221 КК України) на «підроблення».

Крім цього, Н.О. Тимошенко зазначає, що випадки перекручення інформації в документах, які засвідчують юридично значимі факти, заважають органам, які покликані здійснювати публічне управління, скласти об'єктивне враження про дійсні права та обов'язки громадян, що ускладнює їхню діяльність та може призвести до прийняття помилкових рішень [25].

З аналізу нормативно-правових актів стає зрозуміло: законодавче визначення суб'єкта злочину, що нами розглядається, яким може бути особа, яка є або громадянином України, або ж іноземцем, чи особою без громадянства, яка досягла 16-річного віку. Ця особа повинна бути документована паспортним документом, а також мати при собі інші документи, визначені законодавством.

Отже, використання завідомо підробленого документа (повністю або частково підробленого паспортного чи іншого передбаченого законодавством документа, визнаного Україною таким, що підтверджує громадянство, посвідчує особу пред'явника, а також дає право на в'їзд або виїзд з України) під час перетинання державного кордону України, є свідомим правопорушенням, оскільки пред'явлення особою (громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства) уповноваженій службовій особі ДПС України в пункті пропуску (в'їзду-виїзду) через державний кордон такого документа спрямовано на незаконне отримання дозволу на перетинання державного кордону України.

Зазначена тема потребує більш детального дослідження злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК України, та окреслення як криміналістичних, так і кримінологічних проблем правопорушення, вивчення співвідношення цього злочину з іншими злочинами КК України, зокрема, з торгівлею людьми (ст. 149), незаконним переправленням осіб через державний кордон України (ст. 332) [1, с. 127], порушенням порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї (ст. 332-1), незаконним перетинанням державного кордону (ст. 332-2) КК України тощо.

Окремого дослідження потребують проблеми використання громадянами України паспортів країн Європейського Союзу (наприклад, Угорщини, Литви, Румунії) з огляду на наявну проблему подвійного громадянства в Україні.

Висновки. Проаналізувавши кримінально-правові норми та судову практику, вважаємо, що виявлення фактів підроблених документів, печаток, штампів, які використовуються особами під час перетину державного кордону України, залежить винятково від ефективної оперативної-службової діяльності військовослужбовців прикордонного контролю ДПС України.

Оскільки зростання кількості незаконних мігрантів, контрабанди, торгівлі людьми є факторами значного ускладнення криміногенної обстановки в Україні, не варто нехтувати удосконаленням норм (положень) кримінального законодавства. Зокрема, можливо й передбачити відповідальність за незаконне використання чужого офіційного документа з корисливою метою.

Список використаних джерел:

1. Курилюк Ю.Б. Використання завідомо підробленого документу під час перетинання державного кордону. *Юридична наука* № 1. 2012. С. 124–128.
2. Бантишев О.Ф. Адміністративна відповідальність за незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України : навч. посібник. Закарпатський держ. Ун-т. Ужгород : Ужгородська міська друкарня. 2007. 241 с.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.01.2020).

4. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
5. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області у судовому провадженні № 1-кп/359/398/2018 (справа № 359/4912/18).
6. Дорош Л.В. Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
7. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. 5-е изд., перераб. и доп. / Отв. ред. А.И. Рарог. Москва : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. 362 с.
8. Селецький С.І. Кримінальне право України. Особлива частина. Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури. 2008. 496 с.
9. На кордоні з Угорщиною затримали українця, який видавав себе за румуна. URL: <http://chas-z.com.ua/news/77341>(дата звернення: 01.05.2020).
10. На Закарпатті бабуся намагалася незаконно вивезти онуків за кордон. Західне регіональне управління Держприкордонслужби України. Західний кордон. URL: <https://www.facebook.com/zahidnuy.kordon/posts/177910622220609/> (дата звернення: 01.05.2020).
11. Підробка документів: прикордонники затримали жінку при спробі незаконно вивезти дитину за кордон. URL: <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/pidroblennya-dokumentiv-prikordonniki-zatrimali-zhinku-pri-sprobi-nezakonno-vivezti-ditinu-za-kordon-33407> (дата звернення: 01.05.2020).
12. На Ягодині затримали іноземця, який намагався переправити через держкордон громадянку Афганістану. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/na-yahodiny-zatrymaly-inozemtsia-iaquy-namahavsia-perepravty-cherez-kordo/> (дата звернення: 01.05.2020).
13. Про інформацію: Закон України від 2.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 05.03.2020).
14. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. (ДСТУ 2732:2004) : наказ Держспоживстандарту України від 28.05.2004 № 97. Київ : ДЕРЖСПОЖИВСТАНДАРТ УКРАЇНИ. 2005. 31 с.
15. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. / Т. 2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Харків : Право, 2013. 1040 с.
16. Про прикордонний контроль: Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 6. Ст. 46.
17. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-п> (дата звернення: 05.03.2020).
18. Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України: постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2010 № 724. *Урядовий кур'єр* від 03.09.2010. № 162.
19. Про Правила в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзд з України і транзитного проїзду через її територію: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.1995 № 1074. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 4. Ст. 148.
20. Про затвердження Порядку підтвердження достатнього фінансового забезпечення іноземців та осіб без громадянства для в'їзду в Україну, перебування на території України, транзитного проїзду через територію України і виїзду за її межі та визначення розміру такого забезпечення: постанова Кабінету Міністрів України від 4.12.2013 № 884. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2013-п> (дата звернення: 05.03.2020).
21. Офіційний сайт ДПС України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/Dokumenti-dlya-peretinannya-derzhavnogo-kordonu-Ukraini/> (дата звернення: 01.05.2020).
22. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011. № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> (дата звернення: 23.04.2020).
23. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3.04.2003 № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.
24. Про посилення контролю за в'їздом в Україну, виїздом з України іноземців та осіб без громадянства, додержання ними правил перебування на території України: Указ Президента України від 30.08.2017 № 256/2017. *Урядовий кур'єр* від 02.09.2017. № 163.
25. Тимошенко Н.О. Кримінально-правова характеристика підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збуту та використання. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08: кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Н.О. Дідоренка. Донецьк, 2009.